

**‘SERVİLERDEN, ZEYTİNLERDEN OTLARIN YEŞERMESİNDEN
DAHA ESKİYE’ UZANAN BİR KÖK:
DİRENEN BİR BİLİNÇ OLARAK MAHMUD DERVİŞ ŞİİRİ**

İbrahim TÜZER

*“Gırtlığımda bir harf büyüyor
buna dayanacağım
dişlerim kamaşıyor yıldızlardan
buna da”*

Partizan / İsmet Özel

Şair ve bilinç/direnç alanı

Genel olarak sanatkâr özel de ise şairler, yaratıcı muhayyileye sahip olan kimselerdir. Sıradanlaşan hayatın dışına çıkıp bireysel varlık alanlarında hareket edebilmenin, böylelikle de insanî olana yaklaşabilmenin esaslı bir koşulu olan bu muhayyile, dönüştüren, sorgulayan ve sarsan bir yapıyla karşımıza çıkar. Çünkü şair, insanların özbeöz kendilerine ait olan yaşamlarının farkında olan dolayısıyla da ilgisini kendinden esirgemeyen kişidir.

Kişinin ilgisini kendi üzerine çekmesi sadece madde planındaki varlığıyla ilgilenip bedensel bir yetkinliğe ulaşması demek değildir. Gerçek anlamda ‘ilgi’, dünyada bulunuyor olduğunu kavramak ve varoluşuna ‘sahici’ bir tarzda yaklaşmakla gerçekleşmekte; insanın öz’ü durumunda olan ruh’a ait gerçekliği kavramakla mümkün olmaktadır.

Maddî olanı çok fazla önemseyip gündelik kazanımlarla sürekli meşgul olan kimse, kendiliğini dolayısıyla da ruhunu ihmal edeceğinden, sözü edilen muhayyileye sahip olamayacaktır. Bu bilincin uzağına düşmek ise insanî olanın dışında kalmak; bireysel yaşantıyı tümüyle etkileyecek olan zihinsel dönüşümü gerçekleştiremeyerek başkalarının gölgesinde ve güdümünde yaşamak demektir.

İfadeye çalıştığımız durum, Ortega Gasset’in “Tarihsel Bunalım ve İnsan” adlı eserinde işaret edilen “varolmanın çatışmalarını tek başına göğüsleme dehşetine katlanmak”tan kaçan ruh’un durumuna benzemektedir. Gasset, “kendi gücüyle ayakta duramayan ruhun boğulmaktan kurtulmak için sarılacak bir tahta parçası aradığını ve ezilmiş köpeksi bakışlarını çevrede gezdirerek kendini koruyacak birini araştırdığını belirtir. Yazara göre böylesi bir

ruhun en çok istediği şey bir başka insana, bir imparatora, bir büyücüye, bir puta hizmet etmektir.”

Diğer taraftan sanatkarlar, sözü edilen yaratıcı muhayyileleri ile birlikte dünyada bulunuyor olduğunu fark eden dolayısıyla da varoluşun esasına yönelik bilgilenmenin de ayırtına varabilen kimselerdir. Bu farkındalık, insanlara beşeri ihtiyaçlarının ötesine geçerek dünyayı sadece madde planında değil ruhsal alanda da karşılama imkânı tanır. Bu imkânı elde bulunduranlar için ise yaşanan mekânın da burada vuku bulan yaşamışlıkların da ayrı anlam değerleri söz konusudur.

Dolayısıyla dünyada bulunuyor olduğunu unutarak yaşayan insan, varlığının niteliğiyle ilgilenmeyeceğinden “herkes” gibi sıradanlaşacak ve varoluşuna yönelik algı seviyesinin herhangi bir dirençle karşılaşarak rahatını kaçırmamasına izin vermeyecektir. Modern tüketim merkezleri haline gelmiş olan kentler, modern insanın en çok da rahatını önemseydiğinden bilincini hedef alır ve onu tutkuları, tatmin edilmemiş arzularıyla yaşayan yabancılaşmış bir “yaralı bilinç” haline getirir.

Fakat modern dünyanın ve tüketimle arasında göbek bağı bulunan kent merkezlerinin insanın varoluşu üzerindeki tüm yıpratıcılığının farkına vararak ayırt etme yetisini sürekli elde tutan insanlar vardır. Yaratıcı muhayyileye sahip olan bu insanlar, varoluşun kökenlerine ancak direnen bir bilinç ile ulaşılabilirliğini; böylelikle her dem taze kalınabileceğine inanırlar. Şairler de yukarıda sözü edilen bilinçlenme dolayımında önemli kazanımlar elde ederek ilgisini ruhu üzerinden eksiltmeyen insanlardır. Onlar yaşanan hayatı kendi varlık alanlarıyla karşılar; dolayısıyla da modern baskı alanlarının bilinçleri üzerinde olumsuz bir etki meydana getirmemesi için direnç gösterirler.

Direnç'e giden ilk yol: Kimlik bilinci ve Mahmud Derviş

Çağdaş Filistin şiirinin önde gelen temsilcilerinden Mahmud Derviş de doğup büyüdüğü Filistin topraklarında meydana gelen sadece soykırıma değil, insanî onurun ayaklar altına alındığı her türlü baskı ve zulme karşı bir şair duyarlılığıyla sesini yükseltmiştir. Yaratıcı muhayyilesini baskılayarak ruhunu köşeye sıkıştırmak isteyen kör noktalara şiirinin poetik alanında yer verdiği radikal imgelerle direnç gösteren Derviş, böylelikle varoluşuna ilişkin bilinç düzeyini de yükseltmiş ve ruhuna özgürce nefes aldirabileceği alanlar elde etmiştir.

Hayatının 26 yılını sürgünde geçiren şairin haksızlık, zulüm, tek tipleştirme, yabancılaştırma ve insanî değerlerin üzerini örten uygulamalar karşısında şiirlerinden yankılanan sesini, yukarıda kısaca işaret etmeye çalıştığımız sanatkârın direnen bir bilinci olarak kabul etmemiz mümkündür.

Mahmud Derviş, ilk şiirlerinden itibaren sahip olduğu kimliğin farkına varan bir ben'in sahibi olarak karşımıza çıkar. 1964 yılında yayımlanan *Zeytin Yaprakları* adlı şiir kitabında yer alan metinlerde şair, ne olduğunu, hangi acılarla çevrelendiğini adeta bilincinin direnç kazanması adına yüksek sesle dile getirir. "**Sürgünden Mektup**" adlı şiirinde "*gurbette yalnız ve yalnız / bir azık torbam var / İçinde bir kuru somun, bir coşku / ve taşıdıklarımın bir bölümünü taşıyan bir defter / Sayfalarında beni kin dolduran / canımı sıkan her şeye tükürdüğüm bir defter*" diyerek her ne kadar hayatın içine katılmış olsa da, yirmili yaşların heyecanını hissetse de gurbette oluşunu, diğer bir deyişle toprağından kopmuş oluşunu bir türlü unutamaz:

V

Gece bir kurttur anam!
Gurbetçiyi nereye kaçsa sıkıştıran
Ufku karaltılara açan
Kana susayan aç mı aç bir kurttur!
Ve söğütlük rüzgârla sarmaş dolaş hâlâ
Günahımız nedir anam?
Bir kez hayattayken ölüyoruz
Bir kez de ölüürken!
İki kez ölmemizin nedir sebebi?

Bilir misin nedir beni hüngür hüngür ağlatan?
Çabuk gel anam!
Bir gece vakti hastalandım ve ilaçlar yıktı beni!
Akşama sorulsa hatırlar mı bilmem
Buralara gelen ve yurduna dönmeyen göçmeni
Akşama sorulsa hatırlar mı bilmem
O üzünçlü gölgene
Ölü bir şey misali atılan
Bir insandır bir insan!
Hatırlar mısın bilmem, ben de bir insanım bir insan
Bilmem cesedimi korur musun leş kargalarından!

Anam ey anam!
Bu satırları kime yazdım?
Hangi ulak iletir bunları?
Karada, denizde, ufukta
Kapatmışlar tüm yolları

**Ve sen ey anam!
Babam, kardaşlarım, yakınlarım, yoldaşlarım
Belki hayattasınız
Belki de benim gibisiniz: Adressiz!
Yurdu yoksa
Bayrağı yoksa
Nedir kıymeti insanın?
Evet, nedir kıymeti insanın
Adresi yoksa!**

“Adressiz olma”, şairin sadece madde planındaki bedeninin değil ruhunun da muallâkta kalmış olması demektir. Beden, içerisinde kendisini yağmurdan tufandan, kardan borandan koruyabileceği bir mekâna sahip olabilir. Fakat bu mekân bedeni, içerisindeki ruhla birlikte sarıp sarmalamıyor ve “bir toprağa bağlı olma” şuuruyla kişinin ruhsal olarak rahatlamasına imkân tanımıyorsa fiziki şartlarda ne kadar iyi olursa olsun, ‘adressiz’ olan için hiçbir anlam ifade etmeyecektir.

Mahmud Derviş özellikle ilk dönem şiirlerinde, evvela bir kimliğin sahibi olduğunun iyice anlaşılmasını ister. Burada dikkat çeken nokta “kimlik sahibi” olma meselesi değil, “bir kimliğin sahibi olma şuru”nun elde edilmiş olmasıdır. şairin direncinin başladığı yer olarak da dikkat çeken bu bilinç düzeyinden sonra, nelerin karşısında olunduğu daha net kavranacak ve işaret edilecektir. Dolayısıyla Derviş’in adeta ismiyle özdeşleşen **“Kimlik Kartı”** adlı metnini bu bakış açısıyla değerlendirmek gerekir:

Kaydet!
Arabım
Kartımın numarası ellibin
ocuklarımın sayısı sekiz
Dokuzuncusu da yolda
yaz sonunda burda!
Kızıyor musun?

Kaydet!
Arabım
Taş ocağında çalışıyorum emekçi yoldaşarımla
ocuklarımın sayısı sekiz
Ekmeklerini
taştan çıkarıyorum
giysilerini ve defterlerini!
Sadaka dilenecek değilim kapıda
Konağının girişi önünde
küçük düşürecek değilim kendimi!
Kızıyor musun?

Kaydet!
Arabım
Adım var yalnız, yoktur soyadım
Öfkeden köpürerek yaşayan
en sabırlı insanıyım bu diyarın
**Zamanın doğuşundan
yılların başlamasından
servilerden, zeytinlerden
otların yeşermesinden
daha eskiye uzanır köklerim!**
Karasaban süren bir ailedendir babam
soylu efendilerden değil
Ve dedem bir çiftçiydi
ne nesebi vardı ne de şeceresi!
Kitap okumaktan evvel
güneşin yükselişiydi bana öğrettiği
Evim bir korucu kulübesi
dallardan ve kamışlardan
Rahatlatıyor mu seni bu durumum?
Adım var yalnız, yoktur soyadım

Kaydet!
Arabım
Saç rengi: Kömürkarası
Gözler: Kahverengi
Ayırıcı niteliklerim:
Başımda kefiye üstünde bir siyah çember
Ayalarım adeta sert bir kaya
tırmalar kim dokunsa
Adresim:
Sokakları adsız
unutulmuş bir köydenim, silahsız
Taş ocağındadır, tarladadır tüm erkekleri
Kızıyor musun?

Mahmud Derviş, bilincini dolayısıyla da direncini canlı tutan unsurun kimlik bilinci olduğunun farkındadır. Varlığıyla özdeş gördüğü kimliğini, içerisine doğmuş olduğu coğrafyanın tüm özelliklerini aklıda tutarak elde etmek ister. Bu coğrafyada kimliğine sahip çıkmak demek servilerden, zeytinlerden, otların yeşermesinden ve zamanın doğuşundan daha eski olan bir "kök"e uzanmak ve her gün doğan yeni çocuklarla toprağa derin köklerle tutunmak demektir. Şairin bireysel söyleşiyle şahsında topladığı bu ayık olma/bilinçlilik hali aslında, varoluşunu kendi kimliğini kaybetmemekle eşdeğer gören bir milletin ortak tavrı olarak belirmektedir. Nitekim bu tavrı, "**Neşid El İntifada**" karşılığını tam olarak bulacak ve Mahmud Derviş'in bireysel haykırışı, milli marş olarak tüm bilinçlerde ortak bir çığlığa dönüşecektir.

Derviş, "Kimlik Kartı"nın devamında bu çılgınlığın sürekli diri tutulması adına, kalbe ve akla yazılması gerekenleri şöyle sıralar:

Kaydet!
Arabım
**Sen yağmaladın bağlarını atalarımın
Benim ve tüm çocuklarımın
sürdüğü toprağı sen yağmaladın
Bana ve torunlarıma
hiç bir şey bırakmadın
şu kayalıklardan başka!
Söylendiğine göre hükümetiniz
bunları da alacakmış, öyle mi?**

Madem öyle!
Kaydet!
Kaydet ilk sayfanın ta en başına
**Nefret etmem insanlardan
Hiç kimseye saldırmam!
Ama aç kalınca
toprağımyı gasp edeni çiğ çiğ yerim!**

Şair, kendine reva görülen tüm bu muamelelerin karşısında sadece tek bir şeyden ürker. O da kendiliğini, öznelliğini silip ortadan kaldıracak ve onu diğerleri gibi sadece "herkes" sınıfına sokacak kimliğinin/adının silinmesidir. Bundan dolayı bu adın unutulmaması adına kesin bir tavır ortaya kor ve işaret ettiği bilincin/direncin uzağına düşmüş olanları da ikaz etmekten geri durmaz. "**Hüzün ve Öfke**" adlı şiirinde şair bunu yaparken yine "Kimlik Kartı"nda olduğu gibi insanlara kaybettikleri değerler üzerinden seslenir:

Dudaklarındaki ses coşmaz neşelenmez
Çiğerlerindeki ateş yenilgi nedir bilmez
Ayakkabıları üzerinde bir mültecinin
Çarmıha gerilmektedir babanın babası
Senden başkasına uzatılmaktadır dudakları
Sağılmaktadır göğüsleri
Niyedir kızıp öfkelenmemen?

III
Harabeye dönen köy
Bağ bekçisi, toprak, çöl
Ve tarlanızdaki zeytin kütükleri
Yuvaları baykuşların ya da kargaların!
Bu yıl kim hazırladı sabanı?
Kim işledi toprağı?
Sana söylüyorum: Hani kardeşin? Hani baban?
Onlar birer seraptı!

Nereden çıktın? Duvardan mı? Evet, sen!
Yoksa bulutlardan mı düştün yere?
Ölülerin onurunu korur musun acaba?
Gecenin bitiminde çalar mısın kapıyı?
Niyedir kızıp öfkelenmemen?

Mahmud Derviş, sahip olduğu kimliğin şuuruna ulaşarak bu dünya içerisinde yer eden varlığını da bir anlam kazandırmış olur. Yaşamış olduğu hayatının neye denk geldiği bilincini netleştiren şair artık, kendini taşımış olduğu emniyet alanının kazandırdığı güvenle hareket eder ve "**Ses ve Kırbaç**" adlı şiirinden yükselen sesinin en yüksek perdesinden "Korkmuyorum!" diye haykırır:

**Gece, yine çöktü gece
Ve haykırıyor: Korkmuyorum!**

- Bayanlar baylar!
Ey yükselenler mızrak ucunda!
Bacaklar kesilir, boyunlar vurulur
Yürekler söndürülür dilerseniz
Ve bulut
Ayaklarınızın üzerinde yürür
Mil çekilir gözlere ve tepeler
Seslendiğinizde çöker
Üzüm bağlarınız kurduysa eğer
Şaraba dönüşür
Toprakla tuzlanan kanım!
Nil dökülür Fırat'a
Siz isterseniz, karga
Dilerseniz bir delikanlıdır gece vakti!

**Ama bir gün yükseldi sesim:
Korkmuyorum!**

Gücünüz yetiyorsa onu kırbaçlayın
Sesim ki hala yükseliyor madem: Korkmuyorum!
Düşün peşine yankıları!

Derviş'in seslendirdiği "Korkuyorum!" nidası, zulüm ve haksızlıklar karşısında yükselirken sadece cesareti, metaneti, dayanaklılığı değil aynı zamanda ümidi, zaferi, yenilmezliği, sahiplenmeyi, geleceği de imleyerek çığlık çığlık çoğalmaktadır. Direnen toprakların bilinçlendirdiği bir şair olarak Mahmud Derviş'in bedeni vatanından uzakta, "adressiz"

kalarak toprak olmuş olsa da şiiri, Filistin topraklarına adeta bir tohum gibi düşmekte ve direnen her bilinçte tekrar tekrar doğarak güç kuvvet olmaya devam etmektedir.

- Mahmud Derviş'in şiirlerinin çevirisi şu kaynaktan alıntılanmıştır: Mahmud Derviş, ***Biz Kaybettik Aşk da Kazanmadı***, çev: Lütfullah Gökdaş, Kitapevi Yayınları, 2008, İstanbul, 157 s.